

A gyermek terhelt részére nyújtott jogi segítség gyakorlata és hiányosságai Magyarországon

„CLEAR-Rights: büntetőeljárásban terheltként érintett gyermekeknek nyújtott jogi segítség javítása Európában”

dr. Rutai Zsuzsanna külső szakértő

A CLEAR-Rights az Európai Unió Igazságügyi Programja (2014-2020) által társfinanszírozott projekt.

***A kiadványban kifejezett nézetek a szerzőtől származnak és nem feltétlenül tükrözik a szervezet hivatalos álláspontját.*

Tartalomjegyzék

Összefoglaló	3
1. Bevezetés	4
1.1. A kutatás célja és keretei	4
1.2. A kutatás módszertana és korlátai	5
2. A büntetőeljárásban terheltként érintett gyerekek jogainak nemzetközi keretrendszere	6
3. A gyermek terheltek részére nyújtott ügyvédi támogatás magyarországi rendszere	7
3.1. Fiatalkorúak igazságszolgáltatásának kulcselemei	7
3.2. Gyermek terheltek védőügyvédhez való hozzáférése	8
4. Pro bono ügyvédi segítségnyújtás terhelt gyermekek részére	9
5. A gyermekek védőügyvédhez való hozzáféréseinek kihívásai	12
5.1. Statisztikai adatok	12
5.2. A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszerének hiányosságai	14
5.3. Védőügyvédhez való jog	17
5.4. Egyenlő hozzáférés ingyenes jogi segítségnyújtáshoz	19
5.5. A gyermek mindenek felett álló érdeke és a multidiszciplináris megközelítés	21
5.6. A tájékoztatáshoz és a részvételhez való jog	22
6. Fiatalkorúak védőügyvédeknek képzési igényei és lehetőségei	24
6.1. Miért van szükség a fiatalkorúakat védőügyvédek speciális képzésére?	24
6.2. Rendelkezésre álló képzési lehetőségek fiatalkorúakat védő ügyvédek számára	27
7. Következtetések	29
Függelék 1.	32
Függelék 2.	34

Összefoglaló

“A gyermek terhelt részére nyújtott jogi segítség gyakorlata és hiányosságai Magyarországon” egy kiindulási helyzetet értékelő és szükségleteket felmérő tanulmány, melynek célja az Európai Bizottság Igazságügyi Programja által finanszírozott „CLEAR-Rights: büntetőeljárásban terheltként érintett gyermekeknek nyújtott jogi segítség javítása Európában” projekt további szakaszainak finomhangolása. A CLEAR-Rights projekt célja a gyermekeknek nyújtott jogi segítség minőségi színvonalának emelése, azaz a gyanúsított vagy vádlott gyerekek védőügyvédhez való egyenlő hozzáféréseinek javítása a minőségi, specializált és államilag támogatott ügyvédi segítséghez és a pro bono jogi segítséghez való hozzáférés megerősítésén keresztül. A tanulmány kvalitatív megközelítéssel készült, dokumentumelemzés és interjúk segítségével 2021 augusztusát és szeptemberét lefedő időszakban.

Az elemzés célja, hogy feltárja a gyermek terhelteknek nyújtott jogi segítség kihívásait és olyan hatékony megoldásokat javasoljon, amelyek biztosítják minden gyermek számára az egyenlő hozzáférést az ingyenes ügyvédi segítséghez. Az őrizetbe vétel, a fogva tartás és a kihallgatás traumatikus élmény minden gyermek számára, azonban fontos megjegyezni, hogy a jogi segítségnyújtáshoz való egyenlő hozzáférés biztosítása nem csak a diszkrimináció tilalmát jelenti, de a sérülékeny csoportokat támogató speciális intézkedések bevezetését is. A nemzetközi és uniós normáknak megfelelően a magyar jogszabályok előírják a jogi segítségnyújtás biztosítását bűncselekmény elkövetésével gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére: a büntetőeljárás során a terhelt gyermek képviselőt kirendelt védő látja el. Bár a pro bono jogi segítségnyújtás nincs szabályozva Magyarországon, az ügyvédek gyakorlatában jelen van, akik hangsúlyozták, hogy a kirendelt védői rendszer fejlesztése mellett pro bono hálózatok szerepet játszhatnak nagyobb volumenű, hosszabb ügyek támogatásában. A tanulmány a gyermekeknek nyújtott jogi segítség helyzetét elemzi Magyarországon - hézagok feltárása, jó gyakorlatok népszerűsítése és ajánlások megfogalmazása mellett.

1. Bevezetés

1.1. A kutatás célja és keretei

“A gyermek terhelt részére nyújtott jogi segítség gyakorlata és hiányosságai Magyarországon” c. tanulmány a PILnet Alapítvány megrendelésére készült az Európai Bizottság Igazságügyi Programja által finanszírozott „CLEAR-Rights: büntetőeljárásban terheltként érintett gyermekeknek nyújtott jogi segítség javítása Európában” projekt korai szakaszában. A CLEAR-Rights projekt célja a gyermekeknek nyújtott jogi segítség minőségi színvonalának emelése, azaz a gyanúsított vagy vádlott gyerekek védőügyvédhez való egyenlő hozzáféréseinek javítása a minőségi, specializált és államilag támogatott ügyvédi segítséghez és a pro bono jogi segítséghez való hozzáférés megerősítésén keresztül. A projekt egyedülálló eleme, hogy a gyerekeknek nyújtott pro bono jogi segítség is fókuszba kerül, amelyet úgy értelmeznek, mint az ügyvédek által ellenérték nélkül nyújtott jogi tanácsadást vagy szolgáltatást “a közjó érdekében”. Ezt fontos elhatárolni a jogi segítségtől, amelyet az állam gyakran rászorultsági alapon nyújt ingyenesen vagy nyomott áron.¹ Emellett a projekt az Európai Bizottság gyerekbarát igazságszolgáltatást alapjául szolgáló Európai térség kialakítására és a koherens uniós jogszabályi implementációra irányuló erőfeszítéseinek támogatását is célozza.

A Magyarországi Terre des Hommes Alapítvány koordinációja alatt a CLEAR-Rights projekt 2021. januárjától 2022. decemberéig fut, 5 partner szervezettel együttműködésben: Défense des enfants International Belgiumban, DCI-ECPAT Hollandiában, l’Alliance des Avocats pour les Droits de l’Homme Franciaországban, a PILnet Alapítvány Magyarországon, Terre des Hommes Romania pedig Romániában.

A projekt keretében a partnerek:

Az európai kutatás által feltárt szükségletek alapján kirendelt és pro bono védőügyvédek, valamint joghallgatók tudásának és készségeinek fejlesztését célzó képzési anyagot dolgoznak ki;

A gyermekbarát jogi segítségnyújtásra vonatkozó iránymutatást és ahhoz kapcsolódó minőségbiztosítási rendszert fejlesztenek;

¹ European Pro Bono Legal Guide, PILnet Alapítvány, 2020.

Kapcsolódási pontokat hoznak létre és rendezvények sorozatát valósítják meg, amelynek célja a jogi segítségnyújtás hálózatának megerősítése Európában, valamint az együttműködés és jó gyakorlatok megosztása ezen a területen;

Online eszköztárat hoznak létre a gyerekbarát igazságszolgáltatásról a gyerekeknek nyújtott jogi segítség javítása céljából szakemberek számára, ideértve bírósági döntések adatbázisát és ügyvédeknek szóló tájékoztató füzeteket;

Digitális minőségbiztosítási eszköz fejlesztenek a gyerekeknek nyújtott jogi segítség minőségének értékelése érdekében;

Figyelemfelhívó eseményeket szerveznek a büntetőeljáráásban terheltként érintett gyerekeknek nyújtott ügyvédi segítségről a döntéshozók és a jogi segítséget nyújtók figyelmének felkeltése céljából.

A magyarországi elemzés eredményei elsősorban az európai kutatásba épülnek be, amely egy kiindulási helyzetet értékelő és szükségleteket felmérő tanulmány a projekt további szakaszainak finomhangolása céljából. Ennek megfelelően mindkét elemzés célja, hogy feltárja a gyermek terhelteknek nyújtott jogi segítség kihívásait és olyan hatékony megoldásokat javasoljon, amelyek biztosítják minden gyermek számára az egyenlő hozzáférést az ingyenes ügyvédi segítséghez, beleértve a sérülékeny helyzetben lévő gyermekeket is. Miközben az európai kutatásnak van egy összehasonlító megközelítése, jelen tanulmány kifejezetten a Magyarországon gyermekeknek nyújtott jogi segítség helyzetét elemzi hézagok feltárása, jó gyakorlatok népszerűsítése és ajánlások megfogalmazása mellett.

1.2. A kutatás módszertana és korlátai

A tanulmány kvalitatív megközelítéssel készült, dokumentumelemzés és interjúk segítségével. Az interjú alanyok az ügyvédek mellett ügyvédi kamara képviselői, civil szervezetek munkatársai, döntéshozók, segítő szakemberek és továbbképző intézmények voltak. Mivel a CLEAR-Rights projekt minden résztvevő országában felállítandó gyermek tanácsadó testület létrehozása Magyarországon párhuzamosan zajlott a kutatással, így idő hiányában nem volt lehetőség gyerekek bevonására. A nyári időszak mellett a kutatást nehezítette, hogy több ügyvéd is visszautasította az interjúfelkérést arra hivatkozva, hogy nincs elég tapasztalata gyerekek képviselőjében és ezért nem érzi úgy, hogy magabiztosan tudna beszélgetni a témáról. Ennek oka, hogy Magyarországon az ügyvédek nem specializálódnak gyermek ügyfelek büntetőjogi képviselőjére, többnyire akkor látják el, ha a hatóság kirendeli őket. Azonban ennek volt egy pozitív hozadéka is: azok az ügyvédek, akik

végül részt vettek a kutatásban, különösen elkötelezettnek és tapasztaltnak bizonyultak a gyermek ügyfelekkel való munkában.

Az interjún részt vett ügyvédek mindegyike fő profiljának tekintette a büntetőügyeket (többek között), és komoly, 15-35 éves tapasztalattal bírt gyerekek büntetőjogi képviseletében megbízás, kijelölés vagy pro bono jogi segítségnyújtás keretében. Tapasztalataik alapján az esetek többségében kijelölt védőként dolgoznak, ritkán fordul elő, hogy gyerekek képviseletére megbízással vagy pro bono kérik fel őket. Az interjúztatott ügyvédek egyike korábban a PILnet Alapítvány által adományozott az „Év Pro Bono Ügyvédje” címet is elnyerte. Elmondható, hogy mindegyik interjúalany elkötelezett a gyerekek irányában és hisz abban, hogy a gyermekkorú elkövetők egyfajta élet válságban vannak és a viselkedésük válasz erre a helyzetre. Volt, aki azt emelte ki, hogy azért véd gyerekeket, mert „azokat még meg lehet menteni”. Védőügyvédi szerepüket úgy írták le, mint akiknek nem feladata megítélni a gyerekek tetteit morális szempontból: „Az anyja helyett anyja vagyok.” „Úgy tudom a jogait védeni, ha megpróbálom a legjobbat kihozni a helyzetből”.

2. A büntetőeljárásban terheltként érintett gyerekek jogainak nemzetközi keretrendszere

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének 37. és 40. cikke kimondja, hogy minden szabadságától megfosztott, bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermeknek joga van ahhoz, hogy jogsegélyt és minden más szükséges segítséget megkapjon. Ezt az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának 24. számú átfogó kommentárja is megerősíti, mely szerint „fiatalkorúakat érintő igazságszolgáltatási rendszer elengedhetetlen elemei a specializált védőügyvédek és egyéb képviselők, akik jogi és egyéb támogatást nyújtanak a gyermeknek”.² A kommentárban a Bizottság kifejezte az aggodalmát amiatt, hogy „a gyerekek kevesebb védelmet kapnak, mint amit a nemzetközi jog a felnőtteknek garantál”, ezért „javasolta, hogy a részes államok nyújtsanak ingyenes, hatékony jogi képviseletet minden gyermek számára, akit bűncselekmény elkövetésével vádolnak bíróságok, adminisztratív vagy más hatóságok”. Emellett azt is hangsúlyozta, hogy „a fiatalkorúakat érintő igazságszolgáltatási rendszerben nem szabad lehetővé tenni azt, hogy a

² Az ENSZ Gyermekjogi Bizottság 24. sz. fiatalkorúak igazságszolgáltatásában a gyermekjogokról szóló átfogó kommentár teljes szövege elérhető angol nyelven a Bizottság honlapján: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f24&Lang=en
Összefoglaló Magyar nyelven elérhető a Hintalovon Alapítvány honlapján: <https://hintalovon.hu/2021/01/26/fiatalkoruk-es-a-bunteto-igazsagszolgalattas/>.

gyerekek lemondjanak a jogi képviselőről, kivéve, ha arról önkéntesen és független bírósági felügyelet mellett döntöttek”.

Európában az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikkének (3)(c) bekezdése és az EU Alapjogi Chartájának 47. cikke garantálja a védelemhez való jogot, valamint az ingyenes jogi segítséget mindazoknak, akiknek anyagai forrásai szűkösek, valamint, ha az igazságszolgáltatás érdeke azt kívánja. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatása szintén kiemeli, hogy az ingyenes, specializált és minőségi jogi segítségnyújtáshoz való egyenlő hozzáférés garantálja a tisztességes és gyermekközpontú igazságszolgáltatást minden gyermek számára, emellett biztosítja azt, hogy a gyermek mindenek felett álló érdeke és a diszkrimináció tilalmának érvényesülése elsődleges szempont maradjon az eljárás minden szakaszában.³

Az EU 2016/800 irányelve a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról kimondja a gyermek a védelemhez való jogát és meghatározza az ennek érvényesüléséhez szükséges állami kötelezettségeket. Az Irányelv 6. cikke szerint “a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekeknek a 2013/48/EU irányelvnek⁴ megfelelően joguk van ügyvédi segítség igénybevételéhez”, míg a 18. cikk szerint “a tagállamok biztosítják, hogy a költségmentességre vonatkozó nemzeti jog garantálja az ügyvédi támogatás igénybevételéhez való, a 6. cikk szerinti jog hatékony gyakorlását”. A 2013/48/EU irányelv garantálja minden bűncselekmény elkövetésével gyanúsított vagy vádlott személy számára az ügyvédhez való hozzáférés jogát, míg a 2016/800/EU irányelv kötelezettségként írja elő a tagállamok számára, hogy biztosítsák az ügyvédi támogatást minden gyermek számára, akaratától függetlenül.

Magyarország részes állama az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének és az Emberi Jogok Európai Egyezményének is, valamint az Európai Unió tagállamaként mindkét fent említett irányelvet átültette.

³ Az [Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról](#), 37-43. bekezdés és a Magyarázat 93-94, 101-105 bekezdései.

⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2013/48/EU irányelve (2013. október 22.) a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációjához való jogról.

3. A gyermek terheltek részére nyújtott ügyvédi támogatás magyarországi rendszere

3.1. Fiatalkorúak igazságszolgáltatásának kulcselemei

Először is fontos tisztázni a fiatalkorúak igazságszolgáltatásához kapcsolódó szakkifejezések használatát a magyar jogrendszerben. Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményét átültető jogszabály, a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) szerint a „gyermek” a Polgári Törvénykönyv értelmében vett „kiskorú”, tehát 18 éven aluli személy, kivéve, ha nagykorúságát korábban elérte házasságkötés útján (amely 16 éves kortól gyámhatósági engedéllyel lehetséges). Mindeközben a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) és Büntetőeljárás Törvényéről szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) a fiatalkorú megnevezést használja a 12 és 18 év közötti gyermekekre. Annak ellenére, hogy az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága már felszólította a magyar kormányt, hogy emelje fel a büntethetőség korhatárát, az továbbra is 12 éves kor bizonyos súlyos bűncselekmények esetén (pl. emberülés, testi sértés, terrorcselekmény, rablás), míg a többi esetben 14 éves kor (Btk. 16. §). Mindenesetre a kutatásban részt vett jogászok többnyire a „fiatalkorúak” kifejezést használták, gondolva arra a lehetőségre is, hogy egy 17 éves már házas gyermeket a polgári jog nagykorúnak tekint, azonban a büntetőjog szempontjából továbbra is fiatalkorú, akinek joga van a rá vonatkozó különleges rendelkezések érvényesüléséhez.

A Büntető Törvénykönyv lefekteti a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának resztoratív, helyreállító megközelítését: a gyermekkel szemben kiszabott büntetés célja, hogy fiatal elkövető helyes irányba fejlődjön, a társadalom hasznos tagjává váljon, és ennek érdekében útmutatás, nevelés és védelem biztosítására jogosult (Btk. 106. § (1)). A Büntető Törvénykönyv vonatkozik a fiatalkorúakra is, a IX. fejezetben összefoglalt különleges rendelkezéseknek megfelelően. A Büntetőeljárás Törvény megerősíti a helyreállító igazságszolgáltatás alapelvét azzal, hogy hangsúlyozza, hogy a büntetés a fiatalkorú társadalmi beilleszkedésének elősegítését célozza, és azt, hogy a fiatalkorú ne kövessen el újabb bűncselekményt (Be. 677. §).

3.2. Gyermek terheltek védőügyvédhez való hozzáférése

Az Alaptörvény XXVIII. cikke szerint “mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül

bírálja el.” Az Alaptörvény ezen túl kimondja az ártatlanság véelmét és a védelemhez való jogot az eljárás minden szakaszában; ez a jog mindenkit megillet, a büntetőség korhatárát elért gyermekeket is. A terheltnek joga van saját magát védeni, védőügyvédet meghatalmazni vagy annak kirendelését kérni. Védőügyvéd bármely ügyvédi kamaránál tagsággal rendelkező ügyvéd lehet.

Magyarországon a jogi segítségnyújtás a büntetőeljárás keretében azt jelenti, hogy az állam előlegezi és fedezi részben vagy egészben a vádlott részére kijelölt védőügyvéd díját és költségét (17. § (1) 2003. évi LXXX. törvény a jogi segítségnyújtásról, Jstv.). Ha a vádlottat bűnösnek találják, a bíróság kötelezi őt a bűnügyi költségek megtérítésére, amely magában foglalja a kijelölt védőügyvéd díját és költségét, attól függően, hogy kért vagy kapott-e személyes költségmentességet. Bárki, akit bűncselekmény elkövetésével gyanúsítanak vagy vádolnak, jogi segítségre csak a védőügyvédjétől számíthat, mivel az állami jogi segítségnyújtó szolgálat és a szerződött jogi segítő szervezetek csak áldozatok számára nyújtanak jogi képviselést (Jstv. 69.§ (3)).

A Büntetőeljárás Törvény általános rendelkezései szerint három esetben kell vagy lehet védőügyvédet kijelölni. Először is, a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság védő kirendeléséről határoz, ha a büntetőeljárásban védő részvétele kötelező, és a terheltnek nincs meghatalmazott védője (Be. 46. § (1)). Második esetben védő rendelhető ki, ha a hatóság a terhelt hatékony védelmének megvalósulása érdekében azt szükségesnek látja (Be. 46. § (5)). Harmadik eset, ha a terhelt jövedelmi és vagyoni viszonyai miatt nem tud a védelméről gondoskodni és védő kirendelését indítványozza, a hatóság személyes költségmentességet állapít meg és védőügyvédet rendel ki (Be. 46. § (6)).

A Büntetőeljárás Törvény XCV. fejezete tartalmazza a fiatalkorúakra vonatkozó különleges rendelkezéseket, köztük a védőügyvédhez való jogot is. A törvény kimondja, hogy fiatalkorú elleni eljárásban védő részvétele kötelező (Be. 682. § (1)), beleértve a vádemelés előtt a fiatalkorú részvételével tartott gyanúsított kihallgatáson, szembesítésen, felismerésre bemutatáson, helyszíni kihallgatáson, bizonyítási kísérleten, valamint a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedéssel kapcsolatos eljárásban tartott ülésen való részvételt (Be. 682. § (2)). Ezekén az eseteken kívül a fiatalkorú részvételével végzett eljárási cselekményről a védőt utólag tájékoztatni kell, ha azon a védő nem volt jelen és értesítésére sem került sor (Be. 682. § (3)).

4. Pro bono ügyvédi segítségnyújtás terhelt gyermekek részére

A pro bono jogi segítségnyújtás önkéntesen és ingyenesen végzett jogi munka, amelyet az ellenérték fejében nyújtott szolgáltatás minőségével és etikai standardjaival azonos szinten végeznek. Az állam által működtetett jogi segítségnyújtó szolgálathoz annyiban hasonlít, hogy olyanoknak nyújt hozzáférést ügyvédi segítséghez, akik egyébként nem engedhetnék meg maguknak egy ügyvéd megbízását, azonban nem mentesíti az államot azon kötelezettsége alól, hogy igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést mindenki számára biztosítsa. Bár a pro bono jogi segítségnyújtás nincs szabályozva Magyarországon, de úgy tekinthető, mint ami kitölti az állami jogi segítségnyújtó szolgálat tevékenységében felmerülő hézagokat és segít a civil szervezetek jelenlegi kapacitásainak bővítésében és kiegészítésében.

Az ügyvédeknek általánosságban kialakult véleményük van a pro bono segítségnyújtásról. Az interjúkn résztvevők elmondták, hogy a kijelölt védőügyvédi munkájukat tulajdonképpen a gyakorlatban pro bono végzett jogi segítségnyújtásnak tartják az ügyvédi munkadíj alacsony összege és az ilyen ügyekre fordítandó munkaórák magas száma miatt. Vidéken, ahol csak néhány ügyvéd dolgozik és ők is már a teljesítőképességük határán, nehéz pro bono ügyvédet találni. Ennek magyarázatként emelte ki az egyik ügyvéd, hogy „mindenkinek meg kell azt értenie, hogy az ügyvéd is egy gazdasági szereplő”. Egy másik, Budapesten praktizáló ügyvéd szerint a pro bono ügyek magától megtalálják, nincs szüksége ajánlásra.

Mindenestre az ügyvédek hangsúlyozták, hogy mivel a védőügyvéd részvétele kötelező a fiatalkorúak ellen indított büntetőügyekben, inkább a kijelölt védői rendszert kellene fejleszteni, semmiképpen sem egy párhuzamos rendszert támogatni. Azt is fontosnak tartották elmondani, hogy az ügyek többségében a védőügyvédet azonnal kell tájékoztatni, aki a gyermek ellen fogatosított eljárási cselekmények helyszínére siet, tehát idő sincsen pro bono ügyvédekkel gyermek ügyfelekkel összekötni. Mindazonáltal a pro bono jogi segítségnyújtás működhet olyan nagyobb volumenű ügyekben, ahol vádemelésre is sor került és az eljárás bírósági szakaszba lépett.

A tapasztalatok szerint, amelyre több civil szervezet munkatársa is rávilágított, fontos egy partnerség kialakítása, még hozzá egy olyan platform formájában, amely lehetőséget ad a pro bono ügyvédek és a leendő ügyfelek közötti koordinációra, valamint képzésre és kapacitásfejlesztésre. Magyarországon a PILnet Alapítvány népszerűsíti a pro bono jogi támogatás nyújtását, többek között egy Pro Bono Központ létrehozásával, amely összeköti a

civil szervezeteket, akiknek jogi tanácsadásra van szükségük az ügyvédekkel, akik készek pro bono segíteni. Az Alapítvány jelenleg dolgozik egy ügyvédeknek szánt továbbképzésen, amely célja a pro bono ügyvédi segítségnyújtás népszerűsítése mellett a koncepció megértetése és átadása.

A kutatás során feltárt egyik jó gyakorlat a Hintalovon Alapítvány Gyermekjogi Pro Bono Központja. 2017 és 2021 között a Központ 1000-1200 ügyben nyújtott információt többnyire szülők számára, akik jogi tanácsadást kértek szülői felügyeleti joghoz, váláshoz, iskolai ügyekhez vagy szexuális bántalmazáshoz kapcsolódóan.⁵ Az Alapítvány létrehozott egy pro bono ügyvédekből álló csapatot, akik egy kiválasztási eljáráson és gyakorlati, kiscsoportos, szerepjátékot is magában foglaló képzésen vettek részt. A képzést követően minden ügyvéddel egyénileg beszéltek át személyes motivációjukat és elvárásaikat. Az Alapítvány időről időre megkeresést küldött a pro bono ügyvédeknek jogi tanácsadás vagy jogi képviselő céljából. A PILnet Alapítvány segítette a szervezetet a Központ létrehozásában, legfőképpen az elején olyan nagy ügyvédi irodák bevonásában, akik keresték a lehetőséget, hogy visszaadjanak a társadalomnak abból a sikerből, amit elértek.

A szervezet gyakorlata szerint a pro bono ügyvéd több alkalommal is találkozik a gyerek ügyféllel az eljárás során és igyekszik a legfontosabb dolgokat elmagyarázni, például, hogy ki lesz jelen a meghallgatáson vagy a bíróságon, mi fog pontosan történni, hány alkalommal, kit hívhatnak még be a terembe. Ennek köszönhetően az ügyvédek interperszonális képességei is fejlődnek, sokkal magabiztosabban dolgoznak gyerekekkel és a hivatástudatuk is fejlődik, olyannyira, hogy még tömérdek elfoglaltságaik között is találnak arra időt, hogy a Központ megkereséseire válaszoljanak. Csoportos ill. egyéni szupervízió a program elejétől kezdve rendelkezésre áll, azonban ezt még egy ügyvéd sem vette igénybe, amelynek oka lehet, hogy jogászok körében ez még nem annyira elterjedt.

2020-ban, a növekvő ügyféligényre tekintettel és miután az Alapítvány megismerte a tendenciákat és a leggyakoribb kérdéseket, úgy döntöttek, hogy újra gondolják a Központ működését. Ennek eredményeként felállítottak egy mesterséges intelligencia segítségével működő chatbot szolgáltatást, amely felváltotta a megkeresések egyenként, e-mailben történő megválaszolását.⁶ Az elmúlt 5 hónapban 300-400 beszélgetés zajlott, és mivel a chatbot rákérdez a kérdező életkorára, tudható, hogy az esetek 85-90 %-ban felnőttek használják.

⁵ Mivel foglalkozunk? Információ a Gyermekjogi Központ működéséről a Hintalovon Alapítvány oldalán: <https://hintalovon.hu/mivel-foglalkozunk/>.

⁶ A chatbot elérhető a Hintalovon Alapítvány honlapján: <https://hintalovon.hu/chat-mukodese/>.

Mindenestre az előre elkészített kérdések és válaszok között szerepelnek magyarázatok gyerekek számára arról, hogy mi történik a büntetőeljárásban és a nyomozás során, hogyan lehet feljelentést tenni, mi a rendőrség vagy a bíróság szerepe. 2021 óta a Központ egyéni jogi tanácsadást csak akkor nyújt, ha a megkeresés közvetlenül egy gyerektől származik, amelyre továbbra is lehetőség van e-mailben vagy egy online felületen. Az elmúlt egy évben 10-11 gyerek fordult a Központhoz, akik a jogaik megértéséhez kérték segítséget vagy olyan esetekben, amikor érdek összeütközésbe kerültek szüleikkel vagy gondviselőjükkel.

Bár a Gyermekjogi Pro Bono Központ csak néhány esetben segített gyerekeknek büntetőeljárásban, bizonyította, hogy a pro bono jogi segítségnyújtás koncepciója a gyakorlatban is működhet Magyarországon. A sikerhez egyrészt hozzájárult, hogy az Alapítvány gyerekbarát információs anyagok komoly adatbázisával rendelkezik és online chat szolgáltatást működtet, amelynek köszönhetően gyerekek és szülők egyaránt ismerik. Másrészt a szervezet jól ismert szélesebb körben is, ezért a pro bono jogi segítségnyújtást fontolgató ügyvédi irodák és ügyvédek érdeklődéssel és bizalommal keresik. Harmadrészt, az Alapítvány szoros együttműködést épített ki néhány jelentős ügyvédi irodával, amelyet tovább erősítettek az együttműködéshez kapcsolt kapacitás fejlesztésre fókuszáló tevékenységek.

5. A gyermekek védőügyvédhez való hozzáféréseinek kihívásai

5.1. Statisztikai adatok

Érdeemes először a statisztikai adatokat elemezni ahhoz, hogy megértsük, hogyan működik a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszere Magyarországon. A Bűnügyi Statisztikai Rendszer adatai szerint 2019-ben 7891, míg 2020-ban 8064 elkövetést regisztráltak a fiatalkorúak korcsoportjában.⁷ 2019-ben 2906 fiatalkorú vádlott ügye zárult jogerős határozattal (2858 ügyben a büntetőjogi felelősség megállapításával, 28 ügyben felmentéssel és 20 ügyben az eljárást megszüntető határozattal).⁸ 2020-ban 2353 fiatalkorú vádlott ügye zárult jogerős határozattal (2304 ügyben a büntetőjogi felelősség megállapításával, 36 ügyben felmentéssel és 13 ügyben az eljárást megszüntető határozattal).⁹

Ma Magyarországon a büntetőügyben jelenleg kirendelhető védők száma 2066, azonban ezek az adatok földrajzi eloszlás szempontjából is érdekesek, összevetve a fiatalkorú elkövetések

⁷ A Bűnügyi Statisztikai Rendszer adatbázisa elérhető <https://bsr.bm.hu/Document>.

⁸ A statisztikai adatok elérhetőek az Országos Bírósági Hivatalon honlapján: <https://birosag.hu/statisztikai-adatok/revizio-utan/2019>.

⁹ Ibid.

számával (lásd a táblázatot alább).¹⁰ Például, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az elkövetések száma magas, harmadik legmagasabb az országban, míg a kirendelhető ügyvédek száma az egyik legalacsonyabb országos szinten. Néhány járásban csak 2 vagy 3 ügyvéd dolgozik. Ez egyrészt azt jelenti, hogy az itt praktizáló ügyvédek nagyobb eséllyel rendelik ki és az ügyszámuk is magasabb, másrészt több tapasztalatuk is van fiatalokú ügyfelekkel és a képzési igényeik is eszerint alakulnak. Az interjúban résztvevők ügyvédek megjegyezték, hogy az új automatizált rendszer bevezetése óta nőtt az ügyek száma, amelyben védőként kirendelték őket (felnőttek és fiatalokúak ügyében egyaránt). A budapesti ügyvédek a fiatalokú ügyek számát 10%-ra becsülték a saját praxisukban, míg vidéki ügyvéd esetében ez 30% is lehet.

¹⁰ A kirendelési lista elérhető: <https://kirendeles.magyarugyvedikamara.hu/kirendeles/>.

Megye	Elkövetések száma, fiatalok korcsoport, 2020	Elkövetések száma, fiatalok korcsoport, 2019	Védőként kirendelhető ügyvédek száma
Budapest	1142	1019	523
Baranya	446	405	72
Bács-Kiskun	492	466	138
Békés	213	210	67
Borsod-Abaúj-Zemplén	1072	990	135
Csongrád-Csanád	300	369	104
Fejér	202	243	60
Győr-Moson-Sopron	242	266	80
Hajdú-Bihar	521	564	142
Heves	308	251	51
Komárom-Esztergom	197	150	43
Nógrád	219	294	21
Pest	582	427	105
Somogy	326	296	67
Szabolcs-Szatmár-Bereg	666	668	55
Jász-Nagykun-Szolnok	294	312	119
Tolna	274	218	42
Vas	151	196	118
Veszprém	238	305	70
Zala	166	205	54
Külföldön	13	7	-
Összesen	8064	7861	2066

5.2. A fiatalok büntető igazságszolgáltatási rendszerének hiányosságai

2019-ben a Gyermekjogi Civil Koalíció felhívta az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának figyelmét arra, hogy bár a magyar jogszabályok többnyire összhangban vannak az uniós jog elveivel, a gyerekek számos nehézséggel szembesülnek, amikor kapcsolatba kerülnek az

igazságszolgáltatás rendszerével. „Rendszerszinten a létesítmények és a képzések hiánya, valamint a pénzügyi és személyi erőforrások korlátai jelentik a legsúlyosabb problémákat. [...] A fiataloknak a nyomozás vagy a büntetőeljárás során tapasztalt sérülékeny helyzetét tovább súlyosbítják az olyan körülmények, mint ha az érintett például gyermekvédelmi szakellátásban él, vagy valamelyik kisebbségi csoporthoz tartozik. Az elterelés és más alternatív/resztoratív eljárások során a gyermekbarát igazságszolgáltatás garanciáinak érvényesülése további, különösen nagy kihívásokat jelent.”¹¹

Az országjelentés, a civil szervezetek alternatív jelentése és a gyerekjelentés vizsgálatát, valamint a genfi meghallgatást követően a Gyermekjogi Bizottság az alábbi javaslatokat tette Magyarország számára:

- (a) Biztosítsa, hogy specializálódott és jól képzett bírák és igazságügyi dolgozók foglalkozzanak olyan esetekkel, amelyekben gyermekek is érintettek;
- (b) Módosítsa a törvényeket annak érdekében, hogy a büntetőjogi felelősségre vonhatóság alsó korhatárát visszaállítsák egységesen 14 évre a bűncselekménytől függetlenül;
- (c) Szüntesse meg azt a gyakorlatot, hogy szabálysértésekért börtönbüntetés kerül kiszabásra gyermekek esetében;
- (d) Képezzen szakembereket, és aktívan mozdítsa elő a bíróságon kívüli intézkedéseket - úgymint az elterelés, közvetítés és tanácsadás - a bűncselekménnyel vádolt gyermekek esetében, és ahol csak lehetséges, alkalmazzon nem szabadságvesztéssel járó büntetéseket, például a próbaidőt vagy a közmunkát;
- (e) Azokban az esetekben, ahol a fogva tartás elkerülhetetlen, biztosítsa, hogy a gyermekeket elkülönített létesítményekben tartsák fogva, és az előzetes letartóztatás idejére biztosítsa, hogy a letartóztatást rendszeresen bírói felügyelettel ellenőrizzék annak visszavonása céljából, és szigorúan korlátozzák a meghosszabbítását;
- (f) Nyújtson a bűncselekménnyel vádolt gyermekek számára tájékoztatást a jogaikról, és arról, hogy hogyan jelentsék a bántalmazást.¹²

¹¹ Gyermekjogi Civil Koalíció: [A gyermekjogok helyzete Magyarországon \(2014-2019\) - Alternatív jelentés az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének hazai végrehajtásáról](#), 2019. 80.o.

¹² ENSZ Gyermekjogi Bizottság, Magyarország hatodik időszakos jelentésére vonatkozó záró észrevételek, CRC/C/HUN/CO/6, 2020. Március 3. Magyar nyelven, nem hivatalos fordításban elérhető: <https://gyermekjogiegyezmény.hu/wp-content/uploads/2020/10/crc-c-hun-co-6-zaro-eszrevetelek-hun-wm.pdf>.

Fontos megemlíteni a Helsinki Bizottság munkáját, amely a kirendelt védői rendszer javítására irányul, tehát rendszerszintű problémákkal foglalkozik, amelyek relevánsak a fiatalok ügyeiben is. Emellett a jogvédő szervezet megvalósított egy, a fiatalok védelme hatékony jogi képviselőre fókuszáló projektet is (lásd a 6.2. alfejezetben). Az Egyetemes Időszakos Felülvizsgálat harmadik ciklusában benyújtott jelentésében a Helsinki Bizottság összefoglalta ezeket a rendszerszintű problémákat és az alábbi ajánlásokat megfogalmazását javasolta Magyarországra:

- A kirendelt védői rendszer megfelelő finanszírozásának biztosítása.
- A kirendelt védők és a tolmácsok minőségbiztosítási rendszerének bevezetése.
- A törvényi előírásoknak nem megfelelő tolmácsok kijelölési lehetőségének megszüntetése.
- Egyszerű, könnyen érthető Terhelt Jogokról szóló Tájékoztató bevezetése, amely lefedi az 2012/13/EU Irányelv által tárgyalt összes jogot.
- Kommunikációs készségek javításának bevezetése a büntetőeljárásban résztvevő jogászok képzésében.¹³

Az Alapvető Jogok Biztosa, mint a magyar nemzeti emberi jogi intézmény egyik kiemelt feladata a gyermeki jogok védelme, valamint Nemzeti Megelőző Mechanizmusként is funkcionál az ENSZ kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezményének fakultatív jegyzőkönyve alapján. Habár a Biztos hatásköre nem terjed ki a bíróságok munkájára, időről időre előfordul, hogy foglalkozik a gyermekbarát igazságszolgáltatás kérdésével. Például, az AJB-472/2017 sz. ügyben egy 14 éves, fogyatékossgal élő gyermeket kísérték be otthonából a rendőrkapitányságra, ahol meg is hallgatták a szülei tudta és védőügyvéd részvétele nélkül. A Biztos megállapította, hogy ezzel a rendőrség megsértette a gyermek legjobb érdekének megfelelő eljárás elvét, a védelemhez és gondoskodáshoz, valamint tisztességes eljáráshoz való jogát, valamint arra is felhívta a figyelmet, hogy egy gyermek tanúként kihallgatása nem használható fel információszerezésre, amennyiben a rendőrség szerint a gyermek akár gyanúsított is lehet. A rendőrség elfogadta a biztos jelentését és javaslatait, és lépéseket tett annak érdekében, hogy a hasonló gyermekjogi visszasságokat a jövőben elkerülje, többek között egy kötelező továbbképzés szervezésével. Egyébként abban az esetben, ha hatáskör hiányában kell elutasítani egy panaszt, a Biztos

¹³ A beadvány teljes szövege elérhető a Helsinki Bizottság honlapján: https://helsinki.hu/wp-content/uploads/2021/03/HHC_UPR2021_Hungary_criminal_justice_web.pdf

részletes magyarázó levelet küld arról, hogy az adott ügyben a panaszosnak milyen emberi jogai érintettek és azok megsértése esetén milyen más szervhez fordulhat.

5.3. Védőügyvédhez való jog

Az Európa Tanács Iránymutatása a Gyermekebarát Igazságszolgáltatásról kiemeli, hogy “a gyermekek számára biztosítani kell, hogy saját nevükben saját jogi tanácsadásra és képviselőre legyenek jogosultak azon eljárásokban, ahol a gyermek és a szülők vagy más érintett felek között érdekellentét áll, vagy állhat fenn.” Ennek megfelelően, “a gyermeket saját jogokkal rendelkező, teljesen önálló ügyfélnek kell tekinteni, és a gyermeket képviselő ügyvédnek a gyermek véleményét kell közvetítenie.”¹⁴ Az 2016/800 EU irányelv további elemeit fejt ki ennek a jognak: a gyerekek számára biztosítani kell, hogy indokolatlan késedelem nélkül ügyvédi támogatást kapjanak, amint tudomásukra jut, hogy gyanúsítottak vagy vádlottak.

Magyarországon a védő részvétele kötelező a fiatalkorú ellen indított büntetőeljárásban: ha a gyermek vagy a családja nem hatalmaz meg ügyvédet, a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság dönt arról, hogy védőügyvédet jelöl ki a fiatalkorú terhelt számára, majd ezt a határozatot megküldi az illetékes területi ügyvédi kamarának a Magyar Ügyvédi Kamara elektronikus rendszerén keresztül (1. § (1) és 2.§ (1) f), 2/2018. (VI. 12.) IM rendelet az egyes büntetőeljárási cselekményekre és a büntetőeljárásban részt vevő személyekre vonatkozó szabályokról). A hatóság a védő kirendeléséről szóló határozattal együtt elektronikusan feldolgozható formában közli annak tényét is, hogy a terhelt vagy bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy fiatalkorú. 2018. július 1. óta az illetékes területi ügyvédi kamara jelöli ki a védőt egy automatizált rendszer segítségével, amely ABC sorrendben vagy más megállapodás alapján választja ki a következő ügyvédet, aki még nem került sorra abban a körben. A Budapesti Ügyvédi Kamara tagjainak van lehetősége választani, hogy szeretnének-e szerepelni a kijelölt védői listán, míg az összes többi vidéki kamara tagjai számára ez kötelező, őket bármikor ki is jelölheti a hatóság. Mindenesetre egyik esetben sincs további elvárás, képzési vagy akkreditációs követelmény a listán való részvételhez, valamint annyi az eltérés a felnőttek ügyeihez képest, hogy a kijelöléssel egyidőben a védőügyvéddel közölni kell, ha a terhelt fiatalkorú. A kirendelhető ügyvédek listája és az ügyeletes lista nyilvános, elérhető egy honlapon keresztül.¹⁵

¹⁴ Európa Tanács iránymutatása a gyermekebarát igazságszolgáltatásról elérhető magyar nyelven: <https://rm.coe.int/16806a4541>.

¹⁵ A kirendelési lista elérhető: <https://kirendeles.magyarugyvedikamara.hu/kirendeles/>.

A területi kamara értesíti a kirendelő bíróságot, ügyészséget vagy nyomozó hatóságot arról, hogy kit jelölt ki védőként és az ügyvéd elérhetőségeit, majd a kirendelésről szóló határozatot védő kijelölésétől számított huszonnégy órán belül közli a védővel és a terhelttel (4. §, 2/2018. (VI. 12.) IM rendelet). A vádemelés előtt a nyomozó hatóság vagy az ügyészség, ezt követően pedig a bíróság gondoskodik helyettes védő kijelöléséről, ha a területi ügyvédi kamara a védő kijelöléséről a kirendelő határozat kézhezvételétől számított egy órán belül nem gondoskodik, a kijelölt védő tekintetében kizáró ok állapítható meg vagy a kijelöléskor a kijelölt védő szabályszerű idézése vagy értesítése a védő elérhetetlensége miatt nem lehetséges (Be. 47. § (1)-(2)). A hatóság helyettes védőt rendel ki, ha a kijelölt védő az eljárási cselekményen szabályszerű idézés ellenére nem jelenik meg, távolmaradását alapos okkal előzetesen nem menti ki, vagy helyettesítéséről nem gondoskodik, az eljárási cselekmény elvégzésének egyéb feltételei fennállnak, és az eljárási cselekmény elvégzése nem mellőzhető (Be. 49. § (1)). A helyettes védő kirendelésének hatálya a védő távollétében lefolytatott eljárási cselekmény befejezéséig tart (Be. 49. § (5)). Több interjúalany is kiemelte, hogy a helyettes védő intézménye azonos a kirendelés korábbi, 2018. július 1. előtt érvényes gyakorlatával, amely során többnyire a hatóság által ismert néhány ügyvéd rendszeres kijelölésére került sor.

Habár a védő jelöléséről szóló határozat ellen jogorvoslatnak helye nincs, a terhelt (fiatalkorú vagy családja) kérheti egy másik védő kijelölését attól a hatóságtól, amely előtt az eljárás folyamatban van (Be. 46. § (7)). Pro bono ügyvéd esetében a meghatalmazást kell visszavonni, ezt követően vagy új ügyvédet hatalmaznak meg (ellentérték fejében vagy anélkül), vagy ennek hiányában a hatóság jelöl ki védőt a fiatalkorú számára. Abban az esetben, ha az ügyvéd megsértette a kamara Etikai Kódexét, például, ha nem tartotta tiszteletben a gyermek magánélethez való jogát vagy a titoktartásra vonatkozó szabályokat, ellene fegyelmi eljárás kezdeményezhető a kamaránál (6/2018. (III. 26.) MÜK szabályzat az ügyvédi hivatás etikai szabályairól és elvárásairól). A kamaráknak nincs speciális gyermekvédelmi szabályzata, ezért, ahogy több interjúalany is kiemelte, a gyermek ügyfél jogainak tiszteletben tartása és védelme a kamara Etikai Kódexéből vezethető le.

A védő kötelező részvételének bevezetése a fiatalkorúak ügyeiben egybe esett az új automatizált kijelölési rendszer elindításával. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a kijelölések eloszlása ügyvédek között kiegyensúlyozottabb és bármelyik ügyvéd kijelölhető fiatalkorú védelmének ellátására. A kutatásban részt vevő ügyvédek szerint a hatóságok kérik a védő

kijelölését a területi kamaráktól, amikor a kötelező kirendelés feltételeinek fennállását megállapítják (többnyire késedelem nélkül).

A kötelező védő kirendelésének azonban vidéken felfedezhető negatív hatása is: a hatóságok inkább csak egyszer hallgatják ki a gyermeket és elkerülik további eljárási cselekmények lefolytatását, amikor egyébként újra a védő részvételére kellene várni. Még bonyolultabb a helyzet, ha gyerekek csoportjáról van szó, amikor több ügyvéd kijelölését kell kérni a kamarától. Másik hasonló gyakorlat, amelyet a kutatásban résztvevő egyik ügyvéd osztott meg, hogy az ügyészség egy kihallgatás után feltételesen felfüggeszti az eljárást, legalább egy évre (Be. 416.§). Azonban, ha a fiatalok újabb bűncselekményt követ el, akkor a felfüggesztett eljárást összevonják az új ügyvel. Ez komoly veszélyt is rejthet magában: egy – másfél év eltelté után elég nehéz rekonstruálni mi történt és alapos nyomozást lefolytatni, így végül akár olyan bűncselekmény elkövetése miatt is elítélhetik a fiatalokat, amit el se követett. Mind a gyermek, mind a hatóságok érdeke, hogy a bűncselekmény gyanúja esetén az ügyet még forró nyomon vizsgálják.

5.4. Egyenlő hozzáférés ingyenes jogi segítségnyújtáshoz

A nemzetközi emberi jogi normákkal összhangban, a bűncselekménnyel gyanúsított vagy vádolt gyermek nem tehető ki hátrányos megkülönböztetésnek, valamint a sérülékeny helyzetben lévő gyermeknek joga van különleges támogatásra és védelemre a büntető eljárásban. Az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának álláspontja szerint a gyerekeket hatékony védelem illeti meg, ellenérték nélkül, míg az 2016/800 EU Irányelv előírja, a gyerekeket ügyvéd képviseli, amelyet a jogi segítségnyújtásról szóló nemzeti jogszabály garantál. Az Európa Tanács Gyermekbarát Igazságszolgáltatásról szóló Iránymutatása lefektette, hogy “a gyermekek számára a felnőttekkel megegyező vagy annál kedvezőbb feltételek mellett kell biztosítani az ingyenes jogi segítségnyújtás lehetőségét” (38. cikk).

Az állam által biztosított jogi segítségnyújtás azt jelenti, hogy a kijelölt védő munkadíjra és költségtérítésre jogosult, amelyet az állam előlegez és visel (32/2017. (XII. 27.) IM rendelet a pártfogó ügyvéd, az ügygondnok és a kirendelt védő részére megállapítható díjról). Az ügyvédi díj jelenlegi összege 6000 Ft óránként, amely az ügyvédet az eljárási cselekményre való részvételért az eljárási cselekmény időtartamára illeti meg, az eljárási cselekményre való felkészülési díjként a kiszámított díj húsz százalékának megfelelő összeggel kiegészítve. A kirendelt védőt a fogva tartásban lévő terhelttel folytatott megbeszélésért a fogva tartást végrehajtó intézetbe történő belépéstől a kilépésig eltelt időtartamra, megkezdett óránként a

kirendelt ügyvédi óradíj hetven százalékanak megfelelő összeg illeti meg. Azonban az okiratkészítés, utazással töltött és más szakemberekkel (intézményigazgató, osztályfőnök, szociális munkás) folytatott konzultáció időtartama nem számít bele. A szabályozás hiányosságát és a munkadíj aránytalan összegét az interjú résztvevő ügyvédek is kiemelték, amely egyik indoka lehet annak, ha Budapesten az ügyvédek nem iratkoznak fel a kirendelési listára.

A kirendelt védő díját bár az állam előlegezi, azt nem viseli, ha a gyereket bűnösnek találják a szándékos bűncselekmény elkövetésében. Ebben az esetben a bíróság kötelezi a fiatalkorú vagy annak gondozására kijelölt nagykorú személyt a bűnügyi költségek megtérítésére, amely magában foglalja a védői díjat és költségtérítést is (693/A. § Büntetőeljárás törvény). Az államot illető bűnügyi költség megfizetését – felnőttek és fiatalkorúak esetében egyaránt - az igazságügyi miniszter által átruházott hatáskörben eljárva a parlamenti államtitkár különös méltánylást érdemlő okból egészben vagy részben elengedheti. Ha a kérelem benyújtásának lehetőségére, formai és tartalmi követelményeire az ügyvéd nem hívja fel a gyermek és családja figyelmét, akkor nem valószínű, hogy arról más forrásból értesülnek, valamint a kérelem illetékköteles is. Ezek alapján elmondható, hogy a fiatalkorúak védelmére kirendelt védő által nyújtott jogi segítség nem minden esetben ingyenes.

Számos interjúalany, köztük az ügyvédek is, hangsúlyozták, hogy a jogi segítségnyújtásra szoruló gyerekek többsége már a társadalom peremére szorult, hátrányos szociális helyzetből érkezik, amelyet tovább nehezíthet droghasználat vagy a nemzetiséghez való tartozás miatt őket érő előítéletek. Középosztálybeli szülők megengedhetik maguknak, ügyvédet válasszanak és azt ellenérték fejében megbízzák a képviselő ellátásával, tehát a család anyagi helyzete releváns kérdés. A családból kiemelt és alternatív gondoskodásba helyezett gyerekek egyébként is különösen kiszolgáltatottak. A pszichológus kifejtette, hogy ma Magyarországon fejlődési vonalak megfigyelhetők, azonban ezek nem determinálják a gyermek sorsát, kivéve, ha több elem egyszerre merül fel. Példaként felhozta, hogy egy droghasználó édesanya gyermeket nem szükségképpen fog bűncselekményt elkövetni, azonban, ha alternatív gondoskodásba veszik és bekerül egy gyermekvédelmi intézménybe, már nagyobb az esély rá.

Gyermekvédelmi gyámként dolgozó interjúalany becslései szerint a fővárosban az alternatív gondoskodásban lévő gyerekek 5%-a követ el bűncselekményt vagy válik terheltté büntetőeljárásban, többségük 3-4 alkalommal is. Ha pedig azt vesszük, hogy a gyermek

populációnak 1%-a van alternatív gondoskodásban, akkor a számok azt mutatják, hogy a bűncselekmények 30%-át a családból kiemelt gyerekek követik el. Vidéken praktizáló ügyvéd tapasztalata is ezt erősítette: számos fiatalkorú ügyfele bujkál gyermekvédelmi intézményből való szökést követően, ezért a rendőrség idézésre nem jelenik meg, még akkor sem, ha az ügyét viszonylag egyszerűen lehetne kezelni. Ezeknek a gyerekeknek az élethelyzete nagyon összetett, azonban a helyreállító igazságszolgáltatás elvének törvénybe foglalása ellenére is a fókusz a bűncselekmény elkövetésén van, és ennek megfelelően is bánnak velük.

5.5. A gyermek mindenk felett álló érdeke és a multidiszciplináris megközelítés

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének egyik átfogó alapelve, hogy minden, a gyermeket érintő kérdés eldöntése során a gyermek érdekét kell figyelembe venni, ez pedig igaz a büntetőeljárásra is. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a hatóságok a gyermeket meghallgatják, jogait tiszteletben tartják, átfogó megközelítést alkalmaznak abból a célból, hogy minden szóban forgó érdeket megfelelően számításba vegyenek, beleértve a gyermek pszichológiai és fizikai jólétét, valamint jogi, szociális és gazdasági érdekeit. Ha az eljárásban több gyermek is érintett, mindegyikük legfőbb érdekét külön kell megállapítani.

A kutatás során civil szervezetek képviselői hangsúlyozták, hogy a gyermek mindenk felett álló érdekének értékelését multidiszciplináris megközelítéssel kell végezni, ami maga után vonja azt, hogy a védőügyvéd más, a gyermekkel kapcsolatban álló szakemberekre is támaszkodik munkája során. Ennek szükségességét az interjúalanyok több eset bemutatásával is alátámasztották. Az egyik idevágó esetben egy 16 éves fiatalról volt szó, aki gyermekvédelmi intézményben volt elhelyezve, miközben olyan bűncselekmény elkövetését tárgyalta a bíróság, amelyet az alternatív gondoskodásba vétel előtt követett el. A védőügyvéd a legalacsonyabb büntetés kiszabását kérte, amely egy évet jelentett volna fiatalkorúak büntetésvégrehajtási intézetében, ezt követően pedig még vissza kellett volna térnie a gyermekvédelmi intézménybe, amíg 18 éves korát be nem tölti. Azonban a gyermek elhelyezésének gyakori megváltoztatása nem szolgálja a legfőbb érdekét. Egy másik esetben, a gyermekvédelmi gyám hívta fel az ügyvéd figyelmét arra, hogy a gyermeknek fejlesztő képzésen kell részt venni az intézmény mellett lévő oktatási intézményben, azonban, hogy ezt megtehesse, lakóhelyelhagyási tilalom kiszabását kellett kérni háziőrizet helyett. Egyébként az is releváns lehet a fiatalkorú tartózkodási helyének kijelölése során, amelyet az ügyvéd szintén más szakemberektől tudhat meg, hogy az intézményben élő más gyerekekkel került-e

konfliktusba, mivel ilyen esetben célravezetőbb lehet, ha egy családtag otthonában tölti le az időt a további feszültségek elkerülése érdekében.

Ezzel ellentétben az interjúk során az ügyvédek elmondták, hogy a fókuszot inkább a szülőkkel való együttműködésre helyezik, nincs idejük kapcsolatba lépni más szakemberekkel. Mindenesre a gyermekvédelmi gyám azt is megjegyezte, hogy annak ellenére, hogy ők látják el a gyerekek jogi képviselőjét és ilyen szempontból átveszik a szülők helyét, ritka az, hogy a védőügyvéd együttműködjön velük. A gyám beszámolt a tapasztalatáról, miszerint próbálta az ügyvédekkel elérni több esetben is, többnyire sikertelenül, legfeljebb egy gyors beszélgetésre került sor a bírósági meghallgatás előtt. Az egyik ügyvéd megjegyezte, hogy jó lenne együttműködést kialakítani más szakemberekkel, de amíg alulfizetettek és túlterheltek, ez nehezen várható el tőlük is. Adott esetben az is nehézséget okozhat, ha egy fiatal a segítő szakember sérelmére követ el bűncselekményt. Egy kivétel van, amikor az ügyvédek mindenképp igénybe veszik más szakember segítségét, ha a gyermek beszámíthatóságának kérdése merül fel, mert ilyenkor az ügyvéd igazságügyi szakértő kirendelését kéri, a felnőttek ügyéhez hasonlóan. A szakértő díja és költsége a bűnügyi költségek részét képezi, tehát ha a gyermeket szándékos bűncselekmény elkövetésében bűnösnek találják, ennek megfizetésére kötelezhető (lásd 5.4. fejezet).

5.6. A tájékoztatáshoz és a részvételhez való jog

Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága hangsúlyozta átfogó kommentárjában, hogy a büntetőeljárás során nem elegendő a gyermeket hivatalos okiratok útján tájékoztatni, de a hatóságoknak meg is kell arról bizonyosodnia, hogy a gyermek megértette az ellene felhozott vádakokat, a rendelkezésére álló lehetőségeket és az eljárást. Ennek módja elsősorban a szóbeli tájékoztatás és magyarázat, még akkor is, ha a gyermeket a szülője vagy egy másik közelálló felnőtt támogatja az eljárásban.¹⁶ Az Európa Tanács Gyermekbarát Igazságszolgáltatásról szóló Iránymutatása leszögezi, hogy minden gyermeket megillet a tájékoztatáshoz való jog, valamint az, hogy a részvételével folyó vagy őt érintő eljárások során kikérjék a véleményét, illetve azt meghallgassák. Az eljárás során minden információt „a gyermek életkorának és érettségének megfelelően, az általa értett nyelven, a nemi és kulturális sajátosságok figyelembevételével kell” nyújtani. Az Iránymutatás továbbá azt is kimondja, hogy „a vonatkozó jogi információkat tartalmazó gyermekbarát anyagokat hozzáférhetővé kell tenni és széles körben terjeszteni kell, valamint speciális információs szolgáltatásokat (pl. speciális

¹⁶ Az ENSZ Gyermekjogi Bizottság 24. sz. fiatalkorúak igazságszolgáltatásában a gyermekjogokról szóló átfogó kommentárja.

weboldalak, segélyvonalak) kell kialakítani a gyermekek számára”.¹⁷ 2020-ban a Gyermekjogi Bizottság javasolta Magyarország számára, hogy a bűncselekmény elkövetésével vádolt gyermekek számára biztosítson információt terhelti jogairól, valamint arról is, hogy hova fordulhatnak azok megsértése esetén.¹⁸

Az interjú részt vevők ügyvédek abban mind egyetértettek, hogy a gyermeket gyermekbarát nyelven kell tájékoztatni a gyanúról ill. a vádról és az eljárásról, valamint az ügyvédnek meg kell arról bizonyosodnia, hogy a gyermeket a tájékoztatást megértette, pl. visszautaló kérdések feltevésével. Azok a gyerekek, akik nem ismerik terhelti jogukat és nem értik a jogi szaknyelvet, kiszolgáltatottak. Azt többen is felhozták, hogy egyébként az ügyfélnek a tájékoztatást mindig olyan nyelven és módon kell megadni, ahogyan azt megérti, életkorától függetlenül. A kapcsolatfelvétel egyik kritikus pontja a gyermek bizalmának elnyerése viszonylag rövid idő alatt és ideálisnak nem mondható körülmények között. Az egyik ügyvéd szerint mindig jó egy kis bevezető beszélgetést tartani, hogy a gyerek komfortosan érezze magát a védő jelenlétében. Egy másik ügyvéd szerint a gyerek akkor kezd majd megbízni benne, ha látja, hogy az eljárásban az történik, amit előre elmagyarázott és megígért, még akkor is, ha a gyerek kezdetben nem együttműködő. Ha az ügyvéd végzi a munkáját, a gyermek meg fogja érteni, hogy az ő érdekét képviseli. Egy másik interjúalany szerint az is előfordul, hogy a gyerek úgy tesz, mintha nem figyelne, de egyébként hallgatja az ügyvédet, ezért mindig mindent a lehető legjobban kell elmagyarázni, az együttműködés egy másik kérdés lesz. Mindenesetre, ha a gyermek anyanyelve nem magyar, vagy a nemzetiségi nyelvét kívánja használni, tolmács kijelölésére kerül sor, akinek a díját az állam előlegezi és viseli. Ugyanez vonatkozik arra a gyermekekre is, aki hallássérült, siketvak vagy beszéd fogyatékos (78. § (1)-(6) Be.).

Az egyik hézag, amelyet a kutatás feltárt az a nemzeti szabályozásról információt tartalmazó gyermekbarát anyagok hiánya. A rendszert felnőttekre tervezték, akik egyébként maguk is küzdenek azzal, hogy az okiratokat és az eljárásokat megértsék. A Helsinki Bizottság közérthető tájékoztatókat fejlesztett arról, hogy az állampolgároknak milyen jogai vannak a büntetőeljárás és fogva tartás során.¹⁹ A Hintonalvon Alapítvány a ChiLLS projekt keretében

¹⁷ Európa Tanács iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról elérhető magyar nyelven: <https://rm.coe.int/16806a4541>.

¹⁸ ENSZ Gyermekjogi Bizottság, Magyarország hatodik időszakos jelentésére vonatkozó záró észrevételek, CRC/C/HUN/CO/6, 2020. Március 3. Magyar nyelven, nem hivatalos fordításban elérhető: <https://gyermekjogiegvezmenv.hu/wp-content/uploads/2020/10/crc-c-hun-co-6-zaro-eszrevetelek-hun-wm.pdf>.

¹⁹ A tájékoztató füzetek elérhetőek a Helsinki Bizottság honlapján: <https://helsinki.hu/milyen-jogai-vannak-buntetoeljaras-es-fogvatartas-soran/>.

több gyerekbarát anyagot is fejlesztett, köztük egy kiadványt „Milyen jogaid vannak?” címmel,²⁰ azonban ez az EU irányelvek bemutatására fókuszál és a nemzeti szabályozásra nem tér ki. Az interjún részt vevő ügyvédek szerint hasznos lenne, ha a Helsinki Bizottság tájékoztatójához hasonló, gyermekbarát anyag készülne, amelyet a hatóságok, a védő ügyvédek egyaránt használhatnának, és amely szabadon és online elérhető lenne a gyerekek számára is. Az ügyvédi kamarák is támogathatnák egy ilyen kiadvány gyakorlati felhasználását többek között annak terjesztése segítségével.

Mivel a gyerekeknek joga van ahhoz, hogy a szüleik, vagy választásuk alapján egy másik felnőtt, jelen legyen az eljárás során, ezért az ügyvédeknek az is feladata, hogy a gyermek-szülő kapcsolatot értékelje, megértse a családi környezetet és hogy a gyermek hogyan viszonyul a szüleikhez. A jogszabályok alapján a szülőt vagy jogi képviselőt tájékoztatni kell a fiataalkorú elleni eljárás megindításáról, amelyen jelen is lehetnek. Azonban az is előfordul, hogy a gyerek nem mondja el a valóságot az ügyvédnek a szülők jelenlétében, mert nem akarja őket kiábrándítani. Ez mindenképpen megnehezíti a védőügyvéd munkáját, főleg, ha esetleg kulcsfontosságú információkat később, a bizonyítékok feltárása után vagy egy tanú vallomása nyomán ismer meg. Ez indokolja azt a gyakorlatot, hogy néhány ügyvéd az első kihallgatás előtt a szülőktől hallótávolságon túl is vált pár szót a gyerekekkel. Az egyik ügyvéd azt is megosztotta, hogy a gyermek ügyfelei korábban közösségi média felületen keresték meg, ahol szabadabban tudtak beszélni, de ezt azért sem találta furcsának, mivel a mai fiatalok inkább üzenetet írnak, mint telefonálnak. Azonban azt fontos leszögezni, hogy kommunikációs csatorna típusú nem lényeges, az ilyen típusú kommunikáció is az ügyvéd és ügyfél között lezajlott beszélgetésnek tekintendő.

6. Fiataalkorúak védőügyvédek képzési igényei és lehetőségei

6.1. Miért van szükség a fiataalkorúakat védőügyvédek speciális képzésére?

A legutóbbi értékelés során a Gyermekjogi Civil Koalíció felhívta az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának a figyelmét arra is, hogy „rendszerszinten a létesítmények és a képzések hiánya, valamint a pénzügyi és személyi erőforrások korlátai jelentik a legsúlyosabb problémákat.”²¹ A bírók és jogászok továbbképzésre vonatkozó, Magyarországnak intézett ajánlason túl a Gyermekjogi Bizottság azt is hangsúlyozta, hogy

²⁰ A „Milyen jogaid vannak?” információs anyag elérhető a Hintalovon Alapítvány honlapján: https://hintalovon.hu/wp-content/uploads/2020/11/eu_direktivak_HU.pdf. A projektben fejlesztett többi gyermekbarát anyag elérhető: <https://hintalovon.hu/2020/11/13/gyerekbarat-anyagok-chills/>.

²¹ Gyermekjogi Civil Koalíció: [A gyermekjogok helyzete Magyarországon \(2014-2019\) - Alternatív jelentés az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének hazai végrehajtásáról](#), 2019. 80.o.

A fiataikorúak büntető igazságszolgáltatásának minőségi biztosításához elengedhetetlen, hogy minden, az eljárásban érintett szakember a Gyerekjogi Egyezmény tartalmáról és értelmezéséről szóló multidiszciplináris képzésen vegyen részt. A képzésnek rendszeresnek és folyamatosnak kell lennie, ami nem korlátozódik a vonatkozó nemzeti jogszabályokra és nemzetközi normákra, hanem megalapozott és friss információkkal szolgál a különböző érintett területekről. Ilyen például a bűnelkövetés társadalmi és egyéb okai, a gyermek szociális és pszichológia fejlődése, többek között alapozva a legfrissebb eredményekre az idegtudomány területéről, továbbá a társadalmi egyenlőtlenségek vizsgálata, amelyek bizonyos marginalizált csoportok - például kisebbséghez tartozó vagy őslakos gyerekek - diszkriminációjához vezethet. Ide tartozik még a fiatalok világában divatos szubkultúrák és trendek ismerete, a csoportmunka mögött meghúzódó dinamika megértése, és a rendelkezésre álló elterelési lehetőségek és szabadságot nem korlátozó intézkedések bemutatása, különösen azok, amelyek a bírósági eljárások megindítását előzik meg.²²

Ahogy már korábban említésre került, az interjúban résztvevő ügyvédek felkészültek voltak a gyermek ügyfelekkel való munkára és tapasztalattal is rendelkeztek ezen a téren, de ők is megfogalmazták, hogy a gyerekeket védőügyvédeknek képzésre szükséges lenne. Volt olyan interjúalany, aki azt mondta, hogy a képzés és akkreditáció hiánya miatt „vannak olyan ügyvédek, akik több kárt okoznak, mint jót”. Mindenesre abban nem volt egyetértés, hogy bármilyen típusú képzés kötelező lehet-e vagy legyen-e a kirendelt védők számára. Egyrészt, az ügyvédeknek szüksége lenne büntetőjogi és büntető eljárásjogi továbbképzésre, de az nem feltétel a kamara kijelölt védői listájára való regisztrációhoz sem, valamint a vidéki kamarák esetében a kötelező kirendelés miatt nem is lenne releváns. Másrészt, nehezen indokolható a kijelölt védők továbbképzésének kötelező jellege, ha egy ügyvéd meghatalmazással vagy pro bono képzés nélkül is eljárhat. Érdeemes megjegyezni, hogy a kutatásban résztvevő többi szakember hasonló képzési javaslatokat fogalmazott meg, mint az ügyvédek.

A kutatásban résztvevő pszichológus elmagyarázta, hogy az őrizetbe vétel, a fogva tartás és a kihallgatás mind traumatikus élmény egy gyermek számára, nem beszélve a szabadságelvonást

²² ENSZ Gyerekjogi Bizottságának 24. számú átfogó kommentárja a gyermekjogokról a fiataikorúak igazságszolgáltatásában.

megvalósító büntetésekről. A rendőrség általában udvarias a gyerekekkel, viszont inkább „kis felnőttekként” kezeli őket és felnőtt nyelvezetet használ, amikor a jogaikról és az eljárásról tájékoztatást nyújt. Mint minden országban, informális beszélgetés zajlik a rendőrautóban, aminek az a lényege, hogy mindenki számára egyszerűbb, ha a gyerek bevallja a bűncselekmény elkövetését. Jellemző, hogy a rendőrségen a gyerekek egyedül maradnak, étel, ital, mellékhelyiség használata, családjuk értesítése nélkül legalább 2-3 órára, ez azt jelenti, hogy mire a védőügyvéd megérkezik, már idegesek és feldúltak. Ezt a helyzetet tovább nehezíti, ha drog hatása alatt állnak, vagy elvonási tünetektől szenvednek. Az is előfordul, a gyerek egy másik bűncselekmény áldozat is, amelyről azonban a rendőrség nem tud, ezért újra traumatizálódást élhet meg. Ebbe a komplex helyzetbe érkezik meg a védőügyvéd, akinek 4-5 perce van arra, hogy bizalmat építsen egy olyan fiatal ügyféllel, aki lehet, hogy egyébként sem bízik semmilyen rendszerben sem. Egy ilyen szituáció az ügyvéd számára is megterhelő lehet. Ezért javasolta azt a pszichológus, hogy a védőügyvédek képzése ne csak a hatékony kommunikációra terjedjen ki, de arra is, hogy megtanulják felismerni, megérteni és megfelelően kezelni a trauma válaszokat, valamint a droghasználat tüneteit és hatásait is.

Mindenestre abban egyezett az interjúalanyok véleménye, hogy multidiszciplináris képzésre lenne szükség, amely lefedi a fiatalokorúakat védő ügyvédek számára releváns témákat a pszichológia területéről. Továbbá fontos lenne, hogy többet tudjanak a sérülékeny helyzetben lévő gyerekekről, például a szociálisan hátrányos helyzetben lévő, nemzetiséghez tartozó, fogyatékkal élő és szerhasználó gyerekekről. Ennek célja az élethelyzetek és nehézségek leírásán túl az érzékenyítés is. A nem jogász végzettségű szakemberek szerint az ügyvédek egyébként ismerik a marginalizált gyerekekre vonatkozó előítéleteket, mivel gyakran adnak olyan tanácsokat a gyermek ügyfélnek, ami a külsőségekre vonatkozik, például, hogy tisztán és szépen felöltözve jelenjen meg a tárgyaláson (például öltönyben). Egy másik kritikusan fontos téma a hatékony kommunikáció gyerekekkel, mivel a bizalomépítés kulcsfontosságú és tanulható. Szakemberek azt is kiemelték, hogy legalább egy olyan felnőttnek kell lennie az eljárásban, akiben a gyermek megbízhat. Az interperszonális készségek fejlesztésének leghatékonyabb módja gyakorlati feladatok alkalmazása: szerepjátékok, szimulációk és helyzetjátékok segítségével (drámapedagógiai módszerekkel). Értelemszerűen egy ilyen típusú képzést személyesen kell megtartani, amely a résztvevők aktív közreműködését is igényli.

Képzés bevezetése fiatalok számára több nehézséget is előre vetít. Kötelező képzés esetén a budapesti ügyvédek dönthetnek úgy is, hogy inkább nem regisztrálnak a listára és ezzel a kirendelhető ügyvédek száma csökken. Ha a kötelező képzést nehéz lenne teljesíteni, mivel több képzési panelből vagy nehéz vizsgából állna, akkor a nem teljesítő ügyvédek törlődni kellene a listáról, ami nem lenne jó az ügyvédi kamarának és az ügyvédeknek sem. Budapesten könnyebb összehozni elég jelentkezőt egy képzésre, viszont vidéken az érdeklődés hiánya is gondot okozhat. Mindenesetre az ügyvédi kamarák nyitottak civil szervezetek megkeresései iránt, akik házon belüli képzéseket ajánlanak, viszont az is látható, hogy egyre jobban az online kurzusok irányába mozdulnak el, amely egy előre rögzített előadásból és ellenőrző kérdésekből áll.

6.2. Rendelkezésre álló képzési lehetőségek fiatalok számára

Ma Magyarországon egy gyakorló ügyvéd számára három lehetőség van továbbképzésre bármilyen jogi területen: egyetemeken jogi szakképzési programja, ügyvédi kamarák által kínált kurzusok és a civil szervezetek képzései. A kutatás szempontjából számos releváns képzési program van, azonban nem mindegyiket szervezik meg rendszeresen és a többségük fizetős.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Jogi Továbbképző Intézete 2017-ben indította el „Gyermejjogi Szakjogász és Jogi Szakokleveles képzését”.²³ A választható, önköltséges képzési program nyitva áll jogi és egyetemi végzettséggel rendelkező gyermekvédelmi vagy a gyermekjogok iránt érdeklődő szakemberek számára. A jogászok mester diplomát (Master of Laws, LLM) szereznek a három szemeszterből és záróvizsgából álló képzés sikeres teljesítése esetén. Az oktatás legfőképp elméleti és jogi megközelítésű, de van pszichológus és kommunikációs szakember által kínált kurzus is, amely már multidiszciplináris megközelítést mutat. Habár a program a gyermekjogokkal általánosságban foglalkozik, a fiatalok büntető igazságszolgáltatása egy kiemelt tárgy és a záróvizsga részét képezi, amely a „Gyermejjel kapcsolatos kommunikáció, a gyermek mint áldozat” c. kurzus sikeres teljesítése után végezhető el. Bár gyerekek nem vesznek részt az oktatásban, gyerekek jogi képviseletére és a gyermek ügyféllel folytatott kommunikációra vonatkozó gyakorlati feladatok szerepelnek a tantervben. A „Sajátos helyzetű gyermekek jogai” c. tárgy célja a speciális szükségletű gyerekek jogainak bemutatása, például a fogyatékkal élő és a roma gyerekek helyzete. A hallgatók és a végzettek között vannak ügyvédek, ügyészek és bírók is a gyermekvédelmi szakemberek és szociális munkások mellett.

²³ A képzésről további információ a képzőintézmény honlapján: <https://jotoki.elte.hu/content/gyermejjogi-szakjogasz.t428>.

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jogi Kara kínálja a “Fiatalok ügyeinek szakjogásza” c. választható képzést, amelyet önköltséges és amelynek feltétele két szemeszter, valamint a záróvizsga sikeres teljesítése.²⁴ A program fókuszában a fiatalok büntető igazságszolgáltatása áll, ennek megfelelően a tanterv részét képezi a ”Büntetőjog”, „Büntető eljárásjog”, „Szabálysértés”, „Büntetések és intézkedések végrehajtása” és a „Bűnmegelőzés és áldozatvédelem” c. tárgyak. Két kurzust kínálnak „Gyermekvédelem”, egyet pedig „Gyermekpszichológia és gyermekpszichiátria” címmel. A „Gyermeki alapjogok - nemzetközi jogi keretrendszer” magában foglalja a fiatalok büntető igazságszolgáltatására vonatkozó ENSZ-es, Európa Tanácsos és Európai Unió normákat. A jogi, elméleti megközelítésű program nyitva áll ügyvédek számára is, azonban a hallgatók többsége más jogterületekről érkezik (például bírók, bírósági titkárok, akik kérhetik a munkáltatótól, hogy fedezze a továbbképzés költségét).

A 2017. évi LXXVIII. törvény az ügyvédi tevékenységről (Ügyvédi tv.) előírja, hogy „az ügyvédi tevékenység gyakorlója szakmai tudását önképzés és kötelező továbbképzés útján fejleszti.” A Magyar Ügyvédi Kamara, mint az ügyvédi tevékenységet gyakorlók országos szervezete, gondoskodik a képzési helyek akkreditációjáról és összeállítja a szakmai képzések és továbbképzések tematikáját (Ügyvédi tv. 155. § (1) e-f)). Minden ügyvéd köteles 80 kreditet teljesíteni az 5 éves képzési ciklusban, amely minimum 16 kreditet jelent évente. Az első képzési ciklus 2020. január elsején kezdődött és 2023. december 31-ig tart. A kreditek megszerzésének elsődleges módja a kamara által szervezett képzések teljesítése, emellett szakmai és tudományos tevékenységek is beszámítható. A területi ügyvédi kamarák megszervezik, lebonyolítják, engedélyezik és ellenőrzik az ügyvédjelöltek és az ügyvédek kötelező szakmai továbbképzését (Ügyvédi tv. 161. § (2)). A területi kamarai tagságot a kamara megszünteti, ha az ügyvéd a kamarai szabályzatban előírt továbbképzési kötelezettségének nem tesz eleget (Ügyvédi tv. 149. § (1) f)).

Számos interjúalany joggyakorlatként említette a Helsinki Bizottság által egy Európai Bizottság által támogatott projektben fejlesztett „A fiatalok védenek hatékony képviselő a büntetőeljárásban” c. képzést.²⁵ A projekt célja a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról szóló EU 2016/800 irányelv átültetésének támogatása, különösen a 20. cikk értelmében a büntető igazságszolgáltatás

²⁴ A képzésről további információ a képzőintézmény honlapján: <https://jak.ppke.hu/deak-ferenc-intezet/erdeklodoknek/kepzesek-jogaszoknak/szakiranyu-tovabbkepzesek/fiatalkoruk-ugyeinek-szakjogasza>.

²⁵ A képzésről további információ a Helsinki Bizottság honlapján: <https://helsinki.hu/a-fiatalkoru-vedencek-hatekony-kepviselo-a-buntetoeljarasban/>

szakemberei számára tartott képzések segítségével. 2018 májusában két, egy napos képzést szerveztek büntetőügyvédek számára, akik fiatalok képviselőit látják el. Mivel az EU irányelv átültetése egybeesett az új Büntető Törvénykönyv hatályba lépésével, a tematika magában foglalta a vonatkozó jogszabályok átbeszélését, azonban a résztvevők visszajelzése alapján a legérdekesebb egy pszichológus előadása volt, aki a gyerekek pszicho-szociális és kognitív fejlődéséről, kötődési stílusokról, konfliktus helyzetekről, kockázatvállalásról és kortárs nyomásról beszélt a serdülőkorban. Az előadó a hatékony kommunikációt alapjait is bemutatta, annak érdekében, hogy a résztvevők megértésük, hogyan kell a gyerekekkel kapcsolatot teremteni és bizalmat építeni, még akkor is ha közömbösek vagy nem együttműködőek, valamint elmagyarázta annak előnyeit, ha a gyerekekkel folytatott beszélgetéseket különleges, gyermekbarát meghallgató szobában folytatják le. A gyakorlati képzés részeként szerepjátékok és szimulációk is voltak, többek között színészek részvételével.

A projekt keretében a Helsinki Bizottság egy Ügyvédi Kézikönyvet²⁶ és egy Gyakorlati útmutatót²⁷ fejlesztett ki védők számára. Mindkét kiadvány kitért a fiatalok büntető igazságszolgáltatásának nemzetközi normáira, a hazai jogszabályok ismertetésére és gyakorlati alkalmazására, valamint a gyermekvédelem legfontosabb alapelveinek bemutatására, mint például a gyermek mindenek felett álló érdeke és a hatékony részvétel. Egy fejezetet szenteltek a hatékony kommunikáció témájának, egy másik pedig a szülők és más szereplőkkel folytatott együttműködés lehetőségeit elemezte. A kiadványok 2019-ben jelentek meg, ezért még viszonylag naprakészek, és olyan témákkal foglalkoznak, amelyeknek ismerete a mai napig releváns a büntetőügyvédek számára.

Annak ellenére, hogy a Helsinki Bizottság projektje véget ért, az egyik ügyvéd résztvevő úgy döntött, hogy képzést szervez ügyvédek számára a már bevált tematika és a kiadványok alapján. A 2019-es gyakorlati képzés sikere mentén, a szervező ügyvéd 2020-ban "Fiatalok hatékony képviselője" címmel akkreditáltatta a kurzust a Budapesti Ügyvédi Kamaránál 20-30 fős limitált részvétellel. A képzés kombinálta az elméleti megközelítést gyakorlati feladatokkal, például szerepjátékokkal. A szervező ügyvéd kiemelte, hogy a kurzus akkreditációja fontos abból a szempontból, hogy így több fiatal ügyvédet vonz, aki be tudja számíttatni a kötelező képzési ciklusukban. 2021-ben nem volt lehetőség a képzés

²⁶ Az ügyvédi kézikönyv elérhető:

https://helsinki.hu/wp-content/uploads/A_gyermekek_vedelemhez_valo_joga_Ugyvedei_kezikonyv_final.pdf

²⁷ A gyakorlati útmutató elérhető:

https://helsinki.hu/wp-content/uploads/A_gyermekek_vedelemhez_valo_joga_gyakorlati_utmutato_2_oldal-1.pdf

jelenléti megvalósítására a koronavírus járvány miatt, azonban a szervező tervezi, hogy a következő években is meghirdeti a kurzust.

7. Következtetések

A nemzetközi és uniós normáknak megfelelően a magyar jogszabályok előírják a jogi segítségnyújtás biztosítását bűncselekmény elkövetésével gyanúsított vagy vádolt gyermekek részére: a büntetőeljárás során a terhelt gyermek képviselőt kirendelt védő látja el, bizonyos eljárási cselekmények esetében már a vádemelés előtt is. A fiatalkorú ellen folytatott eljárásban a védő részvétele kötelező, ami azt jelenti, hogy ha a gyermek vagy családja nem hatalmaz meg ügyvédet, akkor a hatóságok fognak egyet kijelölni az ügyvédi kamara listájáról egy automatizált rendszer segítségével. Azonban a fiatalkorúak védelmére kirendelt védő ügyvéd által nyújtott jogi segítség nem minden esetben ingyenes, mivel, ha a gyermeket szándékos bűncselekmény elkövetésében bűnösnek találják, a bűnügyi költségeket részben vagy egész meg kell térítenie. Bár a pro bono jogi segítségnyújtás nincs szabályozva Magyarországon, az ügyvédek gyakorlatában jelen van, akik hangsúlyozták, hogy a kirendelt védői rendszer fejlesztése mellett pro bono hálózatok szerepet játszhatnak nagyobb volumenű, hosszabb ügyek támogatásában.

A jogi segítségnyújtás rendszerének hiányosságai kapcsán fontos megjegyezni, hogy a rendszerszintű problémák a gyerekeket is érintik: a kirendelt védői díj alacsony összege, értékelési és minőségbiztosítási rendszer hiánya és a védőknek szóló képzési lehetőségek bővítésének igénye (készség- és képességfejlesztést is ideértve). Nincs további elvárás, képzési vagy akkreditációs követelmény a listán való részvételhez, sőt, a legtöbb ügyvédi kamara esetében a listára való regisztráció kötelező. Egyedüli speciális rendelkezés a felnőttek ügyeihez képest, hogy a kijelöléssel egyidőben a védőügyvéddel közölni kell, ha a terhelt fiatalkorú. A gyerekek szükségleteihez igazodó, hatékony védelmének biztosítására megoldást jelenthetne egy külön lista felállítása vagy akkreditáció bevezetése fiatalkorúak képviselőire, megfelelő és folyamatos képzés és finanszírozás mellett.

Jogi segítségnyújtáshoz való egyenlő hozzáférés biztosítása nem csak a diszkrimináció tilalmát jelenti, de a sérülékeny csoportokat támogató speciális intézkedések bevezetését is. A jogi segítségnyújtásra szoruló gyerekek többsége már a társadalom peremére szorult, hátrányos szociális helyzetből érkezik, amelyet tovább nehezíthet droghasználat vagy a nemzetiséghez való tartozás miatt őket érő előítéletek. A családból kiemelt és alternatív gondoskodásba helyezett gyerekek egyébként is különösen kiszolgáltatottak. Mindenesre az

őrizetbe vétel, a fogva tartás és a kihallgatás mind traumatikus élmény egy gyermek számára, nem beszélve a szabadságelvonást megvalósító büntetésekről. Ezeknek a gyerekeknek az élethelyzete nagyon összetett, azonban a helyreállító igazságszolgáltatás elvének törvénybe foglalása ellenére is a fókusz a bűncselekmény elkövetésén van, és ennek megfelelően is bánnak velük. A gyermekkel dolgozó összes szakembert, a védőügyvédeket is, képezni kell arra, hogy a gyermek mindenek felett álló érdekét multidiszciplináris szemszögből közelítsék meg, amelynek feltétele a szakemberek közötti együttműködés.

Bár törvényi előírás nincs, minden ügyvéd és szakember kiemelte, hogy a gyerekek gyermekbarát nyelven kell elmagyarázni a gyanút/vádat és az eljárást, valamint meg is kell arról bizonyosodni, hogy azt meg is értették. A kapcsolatfelvétel egyik kritikus pontja a gyermek bizalmának elnyerése viszonylag rövid idő alatt és ideálisnak nem mondható körülmények között. Az egyik hézag, amelyet a kutatás feltárt, az a nemzeti szabályozásról információt tartalmazó gyermekbarát anyagok hiánya. A rendszert felnőttekre tervezték, akik egyébként maguk is küzdenek azzal, hogy az okiratokat és az eljárásokat megértsék. Egy gyermekbarát tájékoztató füzet elkészítése a gyermek terhelt jogairól és a védőügyvéd szerepéről hasznos lenne, amelyet a hatóságok, a védő ügyvédek egyaránt használhatnának, és amely szabadon és online elérhető lenne a gyerekek számára is. Az ügyvédi kamarák is támogathatnák egy ilyen kiadvány gyakorlati felhasználását többek között annak terjesztése segítségével.

Bár interjún résztvevő ügyvédek abban egyet értettek, hogy a gyerekeket védő ügyvédeknek képzése szükséges lenne, abban már kevésbé, hogy bármilyen típusú képzés kötelező lehet-e vagy legyen-e a kirendelt védők számára. A védőügyvédek részt vehetnek egyetemek jogi szakképzési programjain és ügyvédi kamarák által kínált kurzusokon, azonban ezek inkább arra fektetik a hangsúlyt, hogy a gyerek jogokra és a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásra vonatkozó tárgyi tudást bővítsék. Gyermekek képviselőtét ellátó védőügyvédek multidiszciplináris képzésére lenne szükség, amely lefedi a fiatalkorúakat védő ügyvédek számára releváns témákat a pszichológia területéről és kitér a sérülékeny gyermekek helyzetére is. Továbbá a gyerekekkel folytatott hatékony kommunikáció is kiemelt tárgya lehetne egy ilyen képzésnek, mivel a bizalomépítés kulcsfontosságú és tanulható.

Függelék 1.

A gyermek védelemhez való jogra vonatkozó legfontosabb nemzetközi normák	
Kötelező erejű	Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 14. cikk 3. bekezdése ENSZ Gyermekjogi Egyezmény, 37 és 40. cikkek
Ajánlások	A büntető igazságszolgáltatási rendszerekben a költségmentesség igénybevételének ENSZ alapelvek és iránymutatások ENSZ Alapelvek az ügyvédek szerepéről Fiatalok igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó 1985-ös ENSZ minimumszabályok („Pekingi szabályok”, 15.1.) ENSZ 1990-es közgyűlési határozata a szabadságuktól megfosztott fiatalok védelmének szabályairól („Havannai szabályok”, 18.) ENSZ Irányelvek a Büntető Igazságszolgáltatási rendszerben érintett gyermekek érdekében történő fellépésről (16.sz. irányelv) ENSZ Gyermekjog Bizottság 24. sz. fiatalok igazságszolgáltatásában a gyermekjogokról szóló átfogó kommentár
A gyermek védelemhez való jogra vonatkozó legfontosabb európai normák: Európa Tanács	
Kötelező erejű	Emberi Jogok Európai Egyezményének 6 cikkének (3)(c) bekezdése
Ajánlások	Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatása Európa Tanács Kínzást és az Embertelen vagy Megalázó Bánásmódot vagy Büntetést Megelőzni Hivatott Európai Bizottság (CPT) Szabadságuktól büntető jogszabályok alapján megfosztott fiatalok vonatkozó ajánlásai Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának CM/Rec(2008)11 ajánlása a Fiatalok bűnelkövetőket sújtó szankcióinak és intézkedéseinek európai szabályairól
A gyermek védelemhez való jogra vonatkozó legfontosabb európai normák: Európai Unió	
Kötelező erejű	EU Alapjogi Charta, 47. cikk (3) bekezdés Az EU 2013/48 Irányelve a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonásról történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról, 3. cikk (2) bekezdés Az EU 2013/48 irányelve a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez

	<p>való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációjához való jogról, 11. cikk</p> <p>Az EU 2016/800 Irányelve a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárési biztosítékokról</p> <p>Az EU 2016/1919 Irányelve a büntetőeljárások során a gyanúsítottak és a vádlottak, valamint az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban a keresett személyek költségmentességéről</p>
Ajánlások	<p>Az Európai Bizottság ajánlása a büntetőeljárás során a gyanúsítottak vagy vádlottak költségmentességhez való jogáról 2013/C 378/03</p> <p>Az Európai Bizottság ajánlása a büntetőeljárás során gyanúsított és vádlott kiszolgáltató személyekre vonatkozó eljárési biztosítékokról 2013/C 378/02</p>

Függelék 2.

Rendelkezésre álló képzési lehetőségek fiatalkorúakat védő ügyvédek számára Magyarországon				
Képzés elnevezése	Képzés szervezője	Akkreditáció	Meghirdetés időszaka	Fizetős
Gyermekjogi szakjogász és jogi szakokleveles képzés	Eötvös Loránd Tudományegyetem Jogi Kara	Mesterdiploma	Évente	Igen
Fiatalkorúak ügyeinek szakjogásza	Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jogi Kara	Mesterdiploma	Évente	Igen
Ügyvédek szakmai továbbképzése (különböző témákban)	Ügyvédi kamarák és más szervezetek	Szakmai továbbképzés	Rendszeres	Függ a képzéstől
„A fiatalkorú védencek hatékony képviselete a büntetőeljárásban”	Magyar Helsinki Bizottság	-	Két alkalommal 2018-ban	Nem